

Posudek oponentky disertační práce Mgr. Markéty Pelzové
„Výchovný potenciál estetické a morální zkušenosti v pedagogice Johna Deweyho“

předkládané v roce 2024 na Katedře pedagogiky

I. Charakteristika práce:

Autorka si vybrala mimořádně obtížné téma, jež zatím nebylo v české teorii výchovy, a pokud vím ani jinde, explicitně řešeno. Jak již plyne z názvu, jde autorce o promýšlení souvislostí mezi estetickou a morální výchovou a jejich místem v celku výchovného a vzdělávacího snažení společnosti. I když se hlavní zájem autorky soustřeďuje na hlubší analýzu pedagogiky a filosofie Johna Deweyho, není charakter práce dějinně pedagogický nebo dějinně filosofický. Jde jí o to, porozumět specifickým motivům, jež souvisejí dnes, podobně jako tomu bylo v Deweyho době, se snahami přiblížit školu reálnému životu a skutečným potřebám společnosti a zároveň rozvíjet individuální a osobnostní dispozice žáků a studentů.

Teoretické, analytické části předchází malé výzkumné šetření mezi učiteli estetických výchov, které předznačuje oblasti zájmu, jež budou později na pozadí Deweyho úvah detailněji promýšleny. Proto výzkumná část, i když je netradičně předřazena části teoretické, zde nepůsobí násilně, ale ukazuje potenciál, jež dobře vyučované estetické výchovy sehrávají při formování osobnosti vychovávaného a rozvoji jejich sociálních, komunikačních, estetických, morálních aj. kompetencí.

II. Stručné zhodnocení práce:

Práce je celkově promyšlená, dobře strukturovaná a dle mého názoru se dá označit za originální příspěvek a inspiraci i k dnešním diskusím o celkové podobě současné kurikulární reformy. Klade důraz na ty formy výchovy a vzdělávání, jejichž cílem je nejen kultivovat racionální myšlení, schopnost logické argumentace, porozumění, které umožňuje získané poznatky aplikovat v praxi, ale klade důraz také na ty takzvané soft skills (podobně jako Dewey), tedy vnímavost vůči jinakosti, kulturní citění, primordiální emocionální a estetickou zkušenost, tělesné prožívání, schopnost empatie či sympatie, soucitu apod., jež v sobě podle autorky estetická a etická výchova mají.

III. Detailní zhodnocení práce a dílčí kritické připomínky:

Struktura práce je koncipovaná nejprve velice široce, autorka začíná uvedením významných etických diskurzů (1. filosofického, 2. vývojově psychologického – Piagetovo a Kohlbergovo pojetí vývoje morálního vědomí a 3. empirického v konceptu experimentální filosofie a empirické morálky) a

uvádí některé další současné koncepty, jež mimo jiné tematizují morální cítění i estetické vnímání jako související. Je si vědoma obrovské škály možností přístupů a nejrůznějších dílčích východisek, proto se uchyluje k záměrně promyšlené a zdůvodněné redukci: „Abychom byli schopni rozebrat vztah etiky a estetiky, nebo morální výchovy a estetické zkušenosti skutečně konzistentním a kompletním způsobem, zaměříme se v budoucích kapitolách na koncept amerického pragmatismu, především s ohledem na dílo Johna Deweyho a pokusíme se zodpovědět otázky, které nám vzešly z výzkumného šetření právě prostřednictvím filosofického konceptu, který se jako jeden z mála snaží překročit hranice jednotlivých diskurzů tím, že všechny filosofické otázky řeší nejen v komplexních souvislostech, ale také s důrazem na neustálý progres.“ (str. 54) *V této souvislosti ovšem vyvstává otázka, co má autorka na mysli oním důrazem na „neustálý progres“, o němž hovoří?*

Třetí kapitola nazvaná „Deweyho triáda a historický kontext filosofie procesu“, představuje Immanuela Kanta jako Deweyho předchůdce, jež se snaží odhalit apriorní předpoklady vnímání, rozumového poznání, morálního jednání i estetického souzení. *V této souvislosti potom vyvstává otázka, v čem konkrétně spočívá to společné, ten zdroj inspirace Kantem?* Oběma autorům text připisuje snahu o překonání tradiční metafyziky, což je v pořádku, avšak pro Deweyho neexistuje žádný apriorní předpoklad morálního jednání v nepodmíněném imperativu, ale naopak, morální jednání chápe jako takové, které zohledňuje konkrétní historický kontext, sociální okolnosti, politické souvislosti i jedinečnost chvíle morálního rozhodování. Vždyť oproti Kantově rigiditě Dewey staví jedinečnou, vždy nově se tvořící estetickou či morální zkušenost.

Oceňuji pasáže, v nichž autorka zkoumá východiska Deweyho myšlení, která se zabývají problematikou pojetí zkušenosti, a to především estetické. Jde o detailní analýzu původní zkušenosti tvořícího umělce, zkušenost kritika, estetickou zkušenost diváka či vychovávaného, přičemž chápe estetickou zkušenost jako cosi sjednocujícího a vytvářejícího společenství. Přesto mám k textu jednu výtku. Moje otázka v této souvislosti zní: *Jak rozumět tomu, že navzdory zdůrazňované celostnosti a univerzalitě Deweyho pojetí vnímání, procitování, myšlení a jednání je podle něj zkušenost jen „biologická reakce organismu na okolí“? Proč používá pro odlišení různých druhů vnímání a poznání pouze elementární pojmy empirické filosofie?* Hovoří o percepci tam, kde v popisu jde zřetelně o apercepci, hovoří o aktivizování a upoutávání pozornosti tam, kde jde vlastně o intencionalitu našeho vědomí.

Spolu s výzvami k nutnosti výchovou rozvíjet kritické myšlení by asi slušela vůči Deweymu větší míra kritického odstupu.

Nicméně text je cenný, je představením a předvedením Deweyho koncepce umění a uměleckých děl jako specifického druhu komunikace, jako příběhu, jako prostředku, díky nimž se lidé mohou podílet na umění žít. Zde pro

autorku vyvstává nejrazantněji souvislost morálky s uměním nebo umění s morálkou.

Co se týče formální nebo spíše jazykové úrovně práce musím konstatovat v textu větší množství překlepů, gramatických chyb a stylistických prohřešků. (str. 28: „učitelé formulovaly“, str. 30: „cíle a očekávání, o kterých jednotlivý učitelé hovořili...“, str. 49: „analýza jednotlivých historických a filosofických proudů, jež nějakým způsobem tematizovali vztah etiky a estetiky“, str. 58: Kant s malým „k“, str. 105: „Žáci by měly mít možnost spolupráce, reciprocity a pozitivnímu osobnímu úspěch.“, str. 116: „souvislosti s reálním životem“ ad.)

Přínosem práce je představení myšlenek řady Deweyho do češtiny dosud nepřeložených titulů a zhodnocení jeho přínosu pro vznik školy, v níž „Žák nemá být příjemcem vzdělání, musí se stát aktivním účastníkem vzdělávacího procesu.“ (str. 123)

IV. Dotazy:

- 1. Co má autorka na mysli oním důrazem na „neustálý progres“? (str. 2 posudku)*
- 2. V čem autorka vidí to společné mezi Kantem a Deweym? Proč do kapitoly o historickém kontextu zařadila právě Kanta? (ibid.)*
- 3. Jak rozumět tomu, že navzdory zdůrazňované celostnosti a univerzalitě Deweyho pojetí vnímání, prociťování, myšlení a jednání je podle něj zkušenost jen „biologická reakce organismu na okolí“? Proč používá pro odlišení různých druhů vnímání a poznání pouze elementární pojmy empirické filosofie? (ibid.)*

V. Závěr:

Předložená práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěla.